

№ 20 (709)
Май 2018 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

➔ Па-за кадрам: ад гісторыі сям'і да гісторыі супольнасці – *стар. 2, 5-6*

➔ Асоба ў краязнаўстве: збіральніца паданняў Ірына Сасна – *стар. 3*

➔ Рэха публікацыі: пра Свір і назвы нашых рэк – *стар. 6*

На тым тыдні...

✓ 18 мая ў кнігарні «Логвінаў» адбылася прэзентацыя новай кнігі аўтара нон-фікшн з Беластоцка Ганны Кандрацук «Па Прыпяці па Нобель: рэпартаж з краіны балот і бурштыну». Аўтарка распавяла пра ўражанні ад беларуска-ўкраінскага Палесся, ад сустрэчаў з тамтэйшымі жыхарамі і знаёмства са старадаўняй культурай Палесся.

Г. Кандрацук нарадзілася ў Кутлоўцы на Падляшшы. Скончыла Варшаўскі ўніверсітэт, з 1993 г. працуе ў тыднёвіку беларускаў у Польшчы «Ніва». Аўтарка шматлікіх рэпартажаў з Падляшша, Беларусі, Украіны. Піша на беларускай і польскай мовах.

✓ 19 і 20 мая ў парку-музеі інтэрактыўнай гісторыі

«Сула» (Стаўбцоўскі раён) праходзіў I міжнародны фестываль сярэднявечнай культуры «Скульскі замак». Цягам двух дзён свята была магчымасць паглыбіцца ў дзевяць стагоддзяў гісторыі, даведацца пра варагаў, крыжакоў, крылатых гусараў Вялікага Княства Літоўскага... На фестывалі разгарнуўся сапраўдны сярэднявечны горад з кірмашом, дзе можна было заняцца стральбой з арбалегаў і лукаў, кіданнем нажоў, фехтаваннем, расколам камянёў ды інш.

✓ 25 мая 1917 года ў далёкай Ялце заўчасна абарвалася жыццё Максіма Багдановіча. Лёс наканавану яму пражыць усяго 25 гадоў, 5 месяцаў і 16 дзён, але за такі кароткі век ён паспеў зрабіць вельмі шмат для развіцця беларускай

мовы, літаратуры, культуры, а яго самаахварнасць з'яўляецца прыкладам для ўсёй нацыі, як трэба любіць сваю Радзіму. 101 год мінуў з дня смерці самага маладога класіка беларускай літаратуры, але і дагэтуль яго паэзія кранае сэрцы, заворожвае і натхняе творцаў з усяго свету.

25 мая ў Дзень памяці Максіма Багдановіча ў Мінску адбылося ўскладанне кветак да помніка паэту, прайшла памінальная служба ў Саборы святых Пятра і Паўла. У той жа дзень у Літаратурным музеі Максіма Багдановіча адкрылася выстаўка жывапісных твораў Барыса і Аксаны Арачэвых «Па слядах нашай памяці...».

✓ 26 мая ў Батанічным садзе ў Мінску адбылося паэтычнае свята «Бэзавае поле мя паэзіі». На яго завіталі аматары добрых вершаў і музыкі, а таксама тыя, хто хацеў апошні раз сёлетняй вясною ўбачыць бэз. Удзельнікамі фестывалю сталі беларускія паэты розных пакаленняў, музыкі, спевакі, спецыяльным гасцем быў камерны хор «Salutaris» (мастацкі кіраўнік Вольга Янум). Удзельнічалі ў імпрэзе і супрацоўнікі часопісаў «Вясёлка», «Маладосць», «Польмя», «Верасень».

Этнаграфічная дыктоўка аб Панямонні

21 мая аб'яўленае Сусветным днём культурнай разнастайнасці ў імя дыялогу і развіцця. Культурная разнастайнасць – сродак для больш паўнаўвартаснага інтэлектуальнага, эмацыйнага, маральнага і духоўнага жыцця.

Да Года малой радзімы і Сусветнага дня культурнай разнастайнасці ў Навагрудскай раённай бібліятэцы 18 мая па прапанове Дзяржынскай цэнтральнай раённай бібліятэкі была праведзеная этнаграфічная дыктоўка «Збяры ў сваім сэрцы Беларусь». 20 пытанняў тычыліся нацыянальнай традыцыйнай культуры Беларусі і 10 – непасрэдна гісторыі Навагрудка. Сымвалічна, што дыктоўка такога кшталту прайшла ў бібліятэчным пакоі міні-музея міні-макетаў «Страчаная спадчына» ў адзначаемы 18 мая Міжнародны дзень музеяў.

Міфалогія, народныя традыцыі, абрады, жыллё, пабудовы, народныя ўяўленні беларусаў сталі тэмамі прапанаваных заданняў. Асабліваю цікавасць выклікалі пытанні мясцовага этнаграфічнага характару. Пры падрыхтоўцы іх былі выкарыстаныя кнігі з краязнаўчага фонду бібліятэкі. Гэта пытанні аб назвах посуду, вяртанні сям'янаў, традыцыйным комплексе беларускага народнага адзення на Панямонні, песнях сям'янаў Навагрудскага павета. Дарэчы, бібліятэка мае багаты краязнаўчы фонд, які выклікае цікавасць у прыхільнікаў гісторыі свайго краю.

Пераможцам былі ўручаныя сертыфікаты ўдзельніка дыктоўкі з указаннем колькасці балаў.

Іна ШАУЧУК, загадчык аддзела абслугоўвання і інфармацыі
Навагрудскай раённай бібліятэкі

Ідзе падпіска на "Краязнаўчую газету" на 2-е паўгоддзе 2018 г., калі ласка, не адкладайце на апошні дзень!

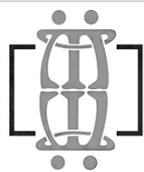
Краязнаўчая газета

Інфармацыйны тэлефон: 63820
Вядомасць: 638202

Конкурс «Па-за кадрам»

Нашыя чытачы памятаюць, што сёлета ў № 2 «Краязнаўчая газета» надрукавала ўмовы конкурсу «Па-за кадрам: ад гісторыі сям'і да гісторыі супольнасці», што праводзіцца Прадстаўніцтвам зарэгістраванага аб'яднання «Deutscher Volkshochschul-Verband e.V.» (ФРГ) у Рэспубліцы Беларусь у супрацоўніцтве з МГА «Гісторыка» ў рамках праекта «Конкурсы па гісторыі ў Беларусі, Грузіі, Малдове, Украіне» пры падтрымцы Міністэрства замежных спраў Германіі. Рамкі конкурсу абмежаваныя перыядам гісторыі Беларусі другой паловы XX стагоддзя (1945 – 1991 гг.). Да ўдзелу запрашаліся школьнікі, навучэнская моладзь і маладыя гісторыкі ад 15 да 25 гадоў.

**Па-за кадрам:
ад гісторыі сям'і
да гісторыі
супольнасці**

І вось конкурс закончаны. На яго прыйшло больш за 90 працаў, іх аўтары рознага ўзросту з усіх куткоў краіны. Тэматыка разнастайная – святы, побыт, навучанне ў школе ды ВНУ, служба ў войску і г.д. У чэрвені абдуцэцца ўрачыстасць узнагароджання пераможцаў. Цяпер жа мы прапануем чытачам «КГ» новую рубрыку, дзе будзем знаёміць усіх з некаторымі даследаваннямі моладзі.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ

(Працяг тэмы на стар. 5–6)

Значавец у музеі? Лёгка!

19 мая музеі Беларусі далучыліся да міжнароднай акцыі «Ноч музеяў». Тады ж музейныя ўстановы ў 157 краінах свету расчынілі свае дзверы амаль да раніцы.

* Музычна-мастацкая дзея ладзілася пад шкляным купалам Мінскай гарадской ратушы. Гурт «PANI malala» разам з мастаком аясочнай анімацыі Вольгай Радзеецкай распавялі «Пра дзявочыя мрой, што лунаюць на хвалях лёсу...». Гурт «PANI malala» працуе з кожнай народнай песняй як з гісторыяй, што захапляе сваёй драматургіяй. Пад час імпрэзы гучалі беларускія, польскія і рускія народныя песні.

* Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа ладзіў праграму «Святло ў акне», прысвечаную 100-годдзю выдання паэмы «Сымон-музыка» і 95-годдзю выдання паэмы «Новая зямля». Наведнікаў чакалі захапляльны квэст паводле творчасці Якуба Коласа, выступленні музычных гуртоў, майстар-класы па традыцыйных беларускіх танцах, дзіцячыя спектаклі ды інш.

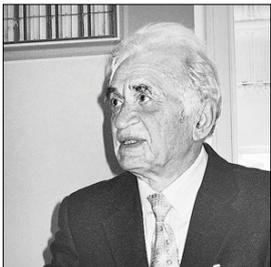
* У Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы ладзілася містэрыя «Сон на кургане». На адну ноч экспазіцыя музея стала чароўным лесам, поўным міфічных істотаў і нечаканых, а таму цікавых, здарэнняў. Незабыўнай стала сустрэча з героямі беларускай міфалогіі ў віртуальнай рэальнасці.

* У Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў «Ноч музеяў» прайшла пад лозунгам «Ты жывы» – арганізатары пагулялі з успрыняццем наведнікаў. Былі падрыхтаваны дзве асобныя прасторы: інтэрактыўная лабараторыя адчуванняў (дзе можна было, да прыкладу, адчуць водар нацюрморту і даць волю ўяўленню) і музычная лабараторыя (у ёй выступілі беларускія артысты).

Паводле паведамленняў арганізатараў

Нашы спачуванні

Зусім нядаўна (у № 17) мы надрукавалі верш і слова пра выдатнага навукоўца па пытаннях беларускай культуры, фалькларыста, літаратуразнаўца і літаратара **Арсеня ЛІСА**. А днямі прыйшла сумная вестка – пасля працяглай хваробы доктар філалагічных навук, сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў Арсень ЛІС на 85-м годзе пайшоў з жыцця.

ГА «Беларускі фонд культуры» і рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» смуткуюць з прычыны смерці, выказваюць шчырыя спачуванні родным і блізкім, калегам і вучням Арсеня Сяргеявіча. Няхай з мірам спачне ён у роднай смаргонскай зямлі.

70 гадоў з любоўю да дзяцей і кніг

У першы красавіцкі дзень 1948 г. гарадская дзіцячая бібліятэка ў Рэчыцы адчыніла дзверы для сваіх наведнікаў, і з той пары іх колькасць толькі павялічваецца. За мінулыя 70 гадоў вырасла не адно пакаленне чытачоў, якія добра памятаюць і першую прагнутаю кнігу, і бібліятэкара, якая з ветлівай усмешкай сустракала іх. За гэты час у бібліятэцы скалалі свае традыцыі, якія працягваюць цяперашнія супрацоўнікі.

На святочную імпрэзу да юбілею бібліятэкі былі запрошаны ветэраны працы, якія аддалі любімай справе не адзін дзясятак гадоў, і кіраўнікі раённай сеткі бібліятэк – яны падаравалі дзіцячай бібліятэцы кам'ютар. Таксама прыйшлі актыўныя чытачы і сябры бібліятэкі, вучні сярэдняй школы № 11. Шмат цёплых слоў сказалі прысутныя бібліятэкарам, а маленькія чыта-

абанементы, сучаснае абсталяванне, з густам аформлены бібліятэчны фонд і кніжныя выстаўкі – усё нагадвае казачнае царства, дзе пануе яе вялікасць Кніга. Паслугамі бібліятэкі зараз карыстаюцца больш за 3 500 чытачоў.

фармацыі, аматарскія аб'яднанні «Іскрынка», «Мінутка», гурток дзіцячай творчасці «Фантазэры», створаны міні-музей. Пісьменнік Уладзімір Ліпскі, наш славуты зямляк, неаднаразова наведваў бібліятэку. Тут беражліва захоўваюцца асабістыя рэчы творцы, сувеніры, фотаздымкі, кнігі з аўтаграфам аўтара. Бібліятэка вядзе блог у інтэрнеце «Чытаркі».

На шматлікіх конкурсах, акцыях, спазнавальных уроках, святочных мерапрыемствах, сустрэчах з літаратурнымі героямі, цікавымі людзьмі горада ў бібліятэцы заўсёды шматлюдна. У інсцэніроўках з вялікай ахвотай удзельнічаюць дзеці, іх галасы гучаць у бібліятэцы ў выхадныя дні і ў час канікулаў. На абанементам аматары чытання прыходзяць сем'ямі, а гэта значыць, што прэстыж бібліятэкі сярод жыхароў мікрараёна расце.

Імкліва прабяжыць час, дзеці вырастуць, але, спадзяюся, у думках яны не разбудуць вяртацца ў сваю бібліятэку. Успаміны дзяцінства нашыя маленькія чытачы вольмуць у дарослае жыццё, і кнігі, мяркую, застануцца іх вернымі спадарожнікамі.

*Аксана ІВАШЫНА,
загадчык Рэчыцкай
гарадской дзіцячай
бібліятэкі імя А.П. Гайдара*

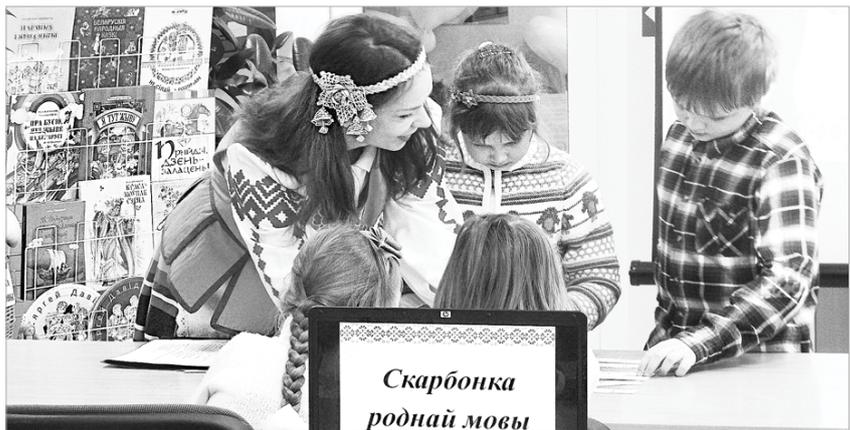

чы падаравалі свае малюнкi і любімыя кнігі з асабістых бібліятэк.

Калі ў 2007 г. бібліятэка пераехала са старога будынку ў новае памяшканне ў Нава-рэчыцкім – самым маладым – мікрараёне, яна стала адным з месцаў баўлення вольнага часу для яго жыхароў. Просторная чытальня зала, два

Кніжны фонд складае каля 50 000 асобнікаў мастацкай, навукова-папулярнай літаратуры, ёсць вялікі выбар перыядычных выданняў. Акрамя таго, праз унутрысістэмны кнігаабмен можна атрымаць кнігу з любога філіяла раённай сеткі бібліятэк.

На базе ўстановы працуе публічны цэнтр прававой ін-

**Скарбонка
роднай мовы**

22 мая споўнілася 80 гадоў педагогу, паэце і краязнаўцу з аграгарадка Пірэвічы Жлобінскага раёна Ірыне Сасне.

Нарадзілася Ірына Цітаўна ў сялянскай сям'і ў вёсцы Бабічы былога Свяцілавіцкага раёна (сёння ў складзе Чачэрскага раёна). Але большая частка яе жыцця прайшла на Жлобіншчыне, у Пірэвічах. Сюды яна прыехала ў 1960 г. пасля заканчэння філалагічнага факультэта Гомельскага педінстытута імя В.П. Чкалава (цяпер Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны). Маладога педагога накіравалі ў мясцовую школу-інтэрнат (ужо не існуе), дзе І. Сасна працавала шмат гадоў. Яе багаты педагогічны вопыт спатрэбіўся і ў Пірэвіцкай сярэдняй школе.

Як паэтку і як краязнаўца І. Сасну адкрыла жлобінская раённая газета «Новы дзень». Яе вершы і краязнаўчыя даследаванні па гісторыі Пірэвічаў вось ужо чверць стагоддзя друкуюцца на старонках гэтага выдання. У рэдакцыйным зборніку «Жлобінскай ра-

На лёс не трэба скардзіцца

ёнцы – 70 гадоў» (2001) была змешчаная вялікая падборка твораў Ірыны Цітаўны. А ў 2014 г. пры фінансавай падтрымцы раёнкі, дзіцячага рэабілітацыйна-аздараўленчага цэнтра «Пралеска» і раённай

арганізацыі Беларускага прафсаюза работнікаў адукацыі і навукі ў жлобінскай друкарні ўбачыў свет яе першы паэтычны зборнік «А сэрца разумець умею». Між іншым, у ім была змешчаная паэма «Ядзя і

Светагор», напісаная па адным з мясцовых паданняў.

А яшчэ І. Сасна – лаўрэат Гомельскай абласной літаратурнай прэміі імя Аляксандра Капусціна (1924 – 1996) – беларускага пісьменніка, ганаровага грамадзяніна Жлобіна.

Як паведаміла аўтару гэтых радкоў бібліятэкар Пірэвіцкай сельскай бібліятэкі Алена Сільванёнак, з нагоды юбілею І. Сасны ў Пірэвічах пройдзе яе творчы вечар, якога з нецярпеннем чакаюць многія жыхары аграгарадка, бо паважаюць Ірыну Цітаўну – як творцу і чужага чалавека.

*Мікалай ШУКАНАЎ,
краязнаўца,
г. Жлобін
Фота Мікалая СЕМЯНЦА*

*На здымку:
І. Сасна прымае віншаванні з нагоды прысуджэння ёй літаратурнай прэміі імя А. Капусціна (12 лютага 2014 г.)*

Ірына САСНА

Скардзіцца не буду

*Не, я скардзіцца не буду
На заганя свайго лёсу.
Не падвергнуцца прысуду
Нават чорныя палосы.
Штось было наканавана,
Нешта і сама тварыла.
Часам моцна знітавана,
Што было нялюба-міла.
Год за годам. З іх вяршыні
Марна ўдробязі*

*ўглядацца.
Бо калісь цвілі вяргіні,
А цяпер зімы мастацтва.
Не паддацца б яе чарам,
Не астыць парой
халоднай.
А пакуль дам волю марам
Дачакаць вясны лагоднай.
Кінуць зерне зноў
углебу –
Прарасце, аб гэтым знаю, –
Наталіць душы патрэбу
Залатым суквеццем мая.*

Каштоўная архіўная публікацыя праз асабістае ўспрыманне

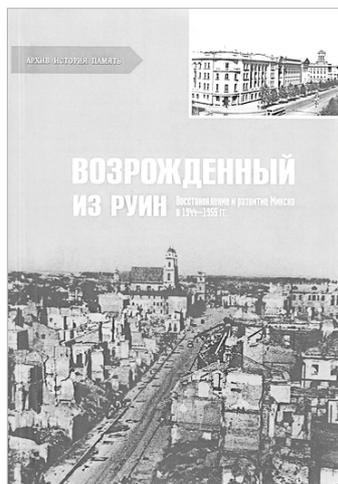
Зняцця ўспамінамі прымусіла кніга, падараваная мне на 80-гадовы юбілей былым дырэктарам Дэпартамента па архівах і справадстве Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусі, а зараз намеснікам старшыні Беларускага фонду культуры Уладзімірам Адамушкам.

Яна, кніга, таўшчэзная, з 35,43 умоўнага друкаванага аркуша і складаецца выключна з дакументаў і фотаілюстрацыяў 1944 – 1955 гадоў аб аднаўленні Мінска, разбуранага ў выніку ваенных дзеянняў пад час Вялікай Айчыннай вайны. Складальнікі – архівы Беларусі і Расіі. Выдадзеная Нацыянальным архівам Рэспублікі Беларусь, кніга дакументаў атрымала назву «Возрожденный из руин. Восстановление и развитие Минска в 1944 – 1955 гг.».

Уступ, дакументы (ЦК ВКП(б), ЦК КП(б) Беларусі, Саветаў Міністраў СССР і БССР, Мінгарвыканкама і іншых кіруючых органаў), ілюстрацыі, камментары і біяграфічны даведнік даюць чытачу і, упэўнены, будучым даследчыкам велізарны аб'ём матэрыялаў для аб'ектыўных распрацовак. І ў

першую чаргу яны патрэбныя распрацоўшчыкам ідэі вылучэння перспектывы Незалежнасці (імя І. Сталіна, У. Леніна, Ф. Скарыны) у Спіс суветнай спадчыны для падрыхтоўкі з гэтаю мэтай грунтоўнага дасье.

Аднаўленне Мінска пачалося адразу пасля яго вызвалення ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў у 1944 годзе. Прычым гэта было не аднаўленне даваеннага горада, а фактычна будаўніцтва новай сталіцы. Ва ўступнай частцы зборніка дакументаў прыводзяцца словы народнага архітэктара СССР В. Каралія: «Возник вопрос, стоит ли восстанавливать Минск на развалинах и руинах, имея в руках лопату и лом. Этот вопрос долго обсуждался, предлагалась новая площадка на расстоянии 10 км от Минска. В результате тщательных экономических расчётов, а

также с учётом традиций и истории многовекового нахождения города на одном месте было принято решение восстанавливать и развивать Минск на прежнем месте».

Ці было сапраўды такое эканамічнае даследаванне, па прадстаўленых дакументах прасачыць нам не ўдалося. Затое першыя ж пастановы ЦК КП(б)Б, падпісаныя яго кіраўніком Панцеляймонам Панамарэнкам у верасні 1944 года, сведчаць (са спасылкай на рэкамендацыі І. Сталіна) аб намаганнях менавіта аднавіць горад на старых месцах, з перспектываю яго развіцця.

Мне асабіста ўдалося ўжо ў далёкім 1973 годзе сустрэці і на працягу 2-х гадынаў сам-насам размаўляць з Панцеляймонам Кандратавічам, які часта наезджаў з Масквы да нас у Беларусь працаваць у музеях і архівах для напісання сваёй мемуарнай кнігі. Я ў той час быў намеснікам дырэктара Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны па навуцы і

мог тым-сім быць карысным для нашага госьця. Але найперш ён быў госьцем першага сакратара ЦК КПБ Пятра Машэрава і карыстаўся ўсімi дабротамі гэтага гасцявання ў рэзідэнцыі ЦК КПБ па Бранявым завулку ў Мінску. Вось там і адбылася наша размова, якая больш падобная была на ўспаміны П. Панамарэнкі аб першых пасляваенных гадах яго працы кіраўніком Беларусі, дзе слухачом быў адзін я. Падобна было, што якраз у гэты свой прыезд Панамарэнка працаваў менавіта над павянным перыядам.

Ягоньня ўспаміны аб пачатку аднаўлення Мінска пачаліся з моманту прыезду Сталіна ў маі 1945 года па дарозе на Патсдамскую канферэнцыю. Дзве гадзіны прагуклі са Сталіным па прывакзальнай плошчы (па словах Панамарэнкі) і вызначылі лёс аднаўлення Мінска на яго гістарычным месцы (да таго прапанавалася цэнтр разбуранага ўшчэнт горада перанесці за яго межы на 10 км). За гэтыя дзве гадзіны Сталіным было вызначана: для паўна-вартаснага развіцця сталіцы неабходна пабудаваць два-тры горадаўтваральныя прадпрыемствы, якімі маглі б стаць аўтамабільны і трактарны заводы. Рашэнне Сталіна і паставіла кропку на ўсіх папярэдніх «эканамічных разліках» (якіх, хутчэй за ўсё, і не было, бо не захавалася ніводнага дакумента на гэты конт).

У зборнік аб аднаўленні і развіцці Мінска ў 1944 – 1955 гадах увайшло 150 дакументаў. У яго навукова-даведчым раздзеле маюцца камментары, біяграфічныя даведкі аб архітэктарах, якія працавалі ў той час над аднаўленнем Мінска, імяныя паказальнік, фотаздымкі.

Апублікаваныя дакументы (у тым ліку і тыя, з якіх знятая сакрэтнасць) даюць пайнютку карціну жыцця і напружанай працы сталіцы Савецкай Беларусі ў пасляваенны перыяд, з вялікай ступенню дакладнасці ілюструюць велізарныя намаганні беларускага народа па будаўніцтве сённяшняй сталіцы – найпрыгажэйшага горада нашай краіны.

Уладзімір ПЛЕП

Разбор руінаў на плошчы Свабоды (1949–1951 гг., БДАКФФД)

*Малой радзіме –
вялікую ласку.*

... ідала шчыны сваёй неапоўна
... Зябры ўдзіліне вільну
... Птицы агучылі павозы
... Гнезда сьмелі
... Ріны палеяўдзіне помі
... чуботы енгры саом
... Пчэлы йтылім педо
... еніа сьміаць блізь сьвоіх
... Також й людзі йде
... Зраднага йбокоўманы сьць павозе к'стому м'стае
... лінк'ю ласку йміаць • Пратоль існа

Джэма ПУГАЧЭЎСКАЯ

**Дзісна –
мая маленькая радзіма**

*Маленства край! Ты з намі да сканання,
Сьвяты і чысты ты, як першае каханне...*

А. Міцкевіч

*Прыгожы кут, ракой-Дзвіной абмыты,
Не бачыў хто, – не ведае красы.
Тут – гарадок, дзяржаваю забыты.
Вялікім быў ў мінулыя часы.*

*Цяпер маленькі і зусім дабіты
Перабудовай, часам і вайной...
Завод малочны бур'яном пакрыты,
Завод цагельны змешаны з зямлёй.*

*Бальніца абгарэлая над рэчкай
З часой вайны пад ліўнямі суму.
Ратунку ў неба моляць трубы-свечкі,
Бо на зямлі ўжо іх ніхто не чуе.*

*Стары касцёл вленскага барока
Стаіць, як сведак, горда над Дзвіною.
Руйнуюць сцены нізкія аблокі,
Трывожачь раны, бітвыя вайною.*

*Ды не касцёл ці іншыя руіны
Зайжды мне думкі і душу кранаюць:
Дзісна – у свеце гарадок адзіны,
Дзе кветкі матчыны вясной палаюць!*

*Дзе прытулілася старэнькая хаціна,
Цымбалы бацькавы, ў дзюрках лодка...
І сэрца тут хваляюць успаміны:
Жылі хоць сціпла мы, але... салодка!*

*Валера брат – прыгожы і спартыўны,
Артыст, рыбак і майстар працавіты,
На сцэне выступаў, як я, актыўна.
Ды ўсё прайшло, і не было нібыта...*

*І вось, калі стамлюся, захварэю –
Кідаю ўсё, да роднае хаціны
Спяшаюся, душой тут маладзёю,
Як у далёкія юнацкія часіны.*

*Мой родны горад, мой куток любімы,
Табе цяпло душы, цяпло прызнання.
Мясцін нямала помных у Радзімы...
Ты для мяне – як першае каханне!*

Старая забудова ў Дзісне

**Там, дзе вытокі
радаводу і творчасці**

Мы прыехалі ў Рэчыцкі раён, каб наведаць родныя мясціны. Вось тут стаяла хатка маёй бабулі. Сажалка непадалёк яе амаль высахла. Побач разлёгся лужок... Дрэвы ўжо выраслі, пасівела кара на магутным ствале. А я здаваў, як малы галышом поўзаў у пяску каля бабулінай хаты.

Вёска майго дзяцінства завецца Гарывада. Тут у мінулым стагоддзі знайшлі беларускую нафту, і над вёскай загарэўся факел нафтавай вышкі.

Даўно я не быў тут. І нядаўна са сваімі родзічамі Кацяй, Сашам, Грай, Віктарам, Машай і Юрам Котавымі прайшоў доўгаю вуліцай Гарывады. Цёпла, на лавачках сядзелі бабулькі, з якімі мы віталіся, размаўлялі. Мне цікава ўсё, бо тут жыў і хросны бацька Іван, жылі дзядзькі і цёткі, якія ўжо сышлі з нашага свету. Яны расказвалі, як некалі ў сажалцы каля бабулінага дома загарэлася вада (можа, запаліў хто). Збеглася ўся вёска. Здзіўленню не было канца, хто казаў, што гэта знаменне, хто не мог уцяміць, як увогуле такое можа быць.

Мы спыніліся перад хатай Настасі Іванаўны Мароз, якой ужо 91 год. Я прысеў побач на лавачку, пачаставаўся салодкімі прысмакамі, а жанчына з добрым высёлмы вочкамі распавяла пра маю радню, пра тое, што хатку маёй бабулі знеслі, сказала, што вёска жыве, праўда, моладзь едзе сюды толькі ўлетку, каб праведаць родны дом. Глядзім, як пясвіцца каровы, і згадваецца дзяцінства. Як купаўся ў сажалцы, а бабуля чакала і сварылася, калі прыбягаў позна.

Завіталі таксама на могілкі, дзе пахаваныя пакаленні продкаў. А потым скіраваліся ў Рэчыцу.

З Настасі Мароз

Тут мая малая і вялікая радзіма, тут вучыўся ў школе, пачаў танцаваць у ДК фанера-мэблевага камбіната, дзе кіраваў захоплены творчасцю Эдуард Сцяпанчанка. Мой цудоўны горад на Дняпры сёння вельмі прыгожы, зялёны, квітнеючы і чысты. У ім жывуць нафтавікі, у іх цудоўны палац культуры. А сьвяты ладзяць на берэзе ракі. Тут рупяцца энтузіясты, улюбёныя ў сваю справу, Людміла Грызунова і Алена Шэйко, ладзяць абрадавыя сьвяты, сьвяты вёскі, ушаноўваюць людзей працы, падтрымліваюць састарэлых.

А далей паехалі ў старажытны Тураў. На берэзе Прыпяці, сярод працавітых і таленавітых палешукоў, мая малая радзіма творчасці, народная акадэмія абрадавай дзейнасці. У краі лясоў і балотаў лёгка дыхаецца, у кожнай вёсцы апчадна зберагаюць веды продкаў, перадаюць маладому пакаленню навуку любіць

свой куточак, матуліну хату – шанаваць Бацькаўшчыну.

Днямі 25-гадовага юбілей адзначыла фермерская гаспадарка Міхаіла Шрубца. Нарадзіўся ён непадалёк, у малой ніхай вёсцы Хільчыцы. Цяпер Міхаіл Рыгоравіч сваёй працаю не толькі памнажае нашанае багацце радзімы, але і падтрымлівае мясцовыя фальклорныя калектывы, дарослыя і дзіцячыя самадзейныя калектывы. За гэта не грэх у пояс пакланіцца яму.

Усё пачынаецца ад парога роднай хаты, ад матулінай калыханкі, якая давала першыя веды пра навакольны свет, вучыла любіць жыццё, людзей, зямлю. Таму і вандароўкі, як нашае, важныя для моладзі. Не адрывацца ад зямлі продкаў, ад мясцінаў, што ўзраспілі, а вяртацца. Хаця б зрэдку, хаця б на час.

*Мікола КОТАЎ,
пазітатны карэспандэнт
«Краязнаўчай газеты»*

М. Котаў са сваякамі

Конкурс «Па-за кадрам»

Адно шчасце на дваіх: вяселле часоў застою

*Пары злучаюцца на небе,
вяселлі ладзяцца на зямлі.
Народная мудрасць*

У кожнага чалавека ёсць Радзіма, і ёсць самы родны куток – малая радзіма, месца, дзе нарадзіўся, дзе спявалі калыханкі бабуля і мама, дзе зроблены першыя крокі, дзе так соладка спалася на світанку, дзе прыйшло першае каханне і першыя слёзы ўлюбёнасці... Хіба могуць гэтыя ўспаміны патухнуць, хіба можа быць што даражэй? Менавіта гэтыя пытанні падштурхнулі мяне да выбару гэтай тэмы.

Ёсць людзі, якія ніколі не з'язджалі са сваёй роднай вёскі – гэта мае дзядуля і бабуля. Цяпер яны жывуць у невяліччай вёсцы Аюцавічы Карэліцкага раёна. Тут яны нарадзіліся, выраслі, ажаніліся, працуюць, жывуць жыццём сваёй роднай вёскі, ствараюць гэтае жыццё. Яны прывыклі ўлетку працягнацца рана з першымі промнямі сонца, а ўзімку адчуваць сябе амаль што курортнікамі без працы. І хоць вёска ўжо не тая (як і само жыццё), але ўсё ж яна імкнецца захоўваць свае традыцыі, свой уклад. Таму і жыве.

чуцці, становяцца добрай асновай успрымання гісторыі сваёй малой радзімы як часткі сябе.

Я задумалася над пытаннем: чаму так важна шанаваць сямейныя традыцыі? Мне здаецца, што сумеснае правядзенне часу мае важную ролю ў стварэнні гарманічных сямейных стасункаў. Я вельмі люблю размаўляць са сваімі дзядулямі і бабулямі, бо менавіта яны з'яўляюцца тым звяном, якое дазваляе мне дакранацца да гісторыі сям'і, а праз яе – і да гісторыі краіны, якую я ведаю толькі па падручніках гісторыі. Мы часта збіраемся разам за вялікім сталом, п'ем каву, размаўляем і разглядаем старыя фотаальбомы, што з'яўляюцца нашай сямейнай рэліквіяй.

Мая праца над тэмай пачалася з апытання дзядулі і бабулі, з успамінаў аб далёкай мінуўшчыне, што дапоўненыя ўласнымі ўражаннямі. Найбольш мяне зацікавіла іх вяселле, якое адбылося 12 ліпеня 1975 г.

У той час прыярытэтным напрамкам была атэістычная праца.

Магчымасць рэлігійнага жыцця ў такім грамадстве не прадугледжвалася. Гартаючы сямейны альбом, я не знайшла ніводнага фотаздымка з вячання маладых. Са словаў майго дзядулі: «Я быў членам Камуністычнай партыі Беларусі, менавіта таму вячання мне было забаронена. Хоць у абедзвюх нашых сем'ях да царквы ставіліся станоўча».

Цяжкае эканамічнае становішча ў краіне ўплывала і на людзей. У 1970-я гг. узрос агульны дэфіцыт тавараў першай неабходнасці. Таму для маладых было важна атрымаць у падарунак менавіта тыя тавары, што і лічыліся дэфіцытнымі. Са словаў маіх дзядулі і бабулі, на вяселле калгас падараваў ім насценны гадзіннік, калегі па працы – радыёлю, хросны бацька маладой падараваў шафу для адзення, два старэйшыя браты маладога – пральную машыну.

З фота на мяне глядзяць вяселля, шчаслівыя, закаханыя маладыя. Хаця здымкі чорна-белыя, не самай лепшай якасці, але ж мне на іх прыемна глядзець.

1. Гэты фотаздымак зроблены 12 ліпеня 1975 г. з нагоды вяселля маіх дзядулі і бабулі. На фота адлюстраваны прыезд маладых у Сімакоўскі сельскі Савет для заключэння шлюбу. На пярэднім плане бачым аўтамабіль «ВАЗ-2103». У той час свайго аўтамабіля ў дзядулі не было, таму гэта была машына роднага дзядзькі. Бабуля згадала, што яна была прыбраная лялькай і пярэсценкамі. На жаль, на здымку не відаць гэтага, але бачым на ёй шары. Дзядуля згадаў, што вяселле было вялікае, і гэта добра відаць на заднім плане фотакарткі. Я заўважыла, што сярод запрошаных шмат моладзі. Мы бачым пшчаслівыя, радасныя твары.

2. Вяселле на вёсцы – падзея для ўсіх яе жыхароў. Гэта добра відаць на наступным здымку. Пасля застолля госці з маладымі ішлі танцаваць. Раней існавалі народныя духавыя аркестры, якія часцей сустракаліся ў невялікіх гарадах, пасёлках, вёсках. Па словах дзядулі, на іх вяселлі таксама быў духавы аркестр з суседняй вёскі Жухавічы. Рэпертуар быў вельмі разнастайны. Найбольш танцавалі польку, кадрылю, кракавяк, вальс, факстрот і тага. Танцавалі ўсе ахвочыя, але было і многа разявакаў, якія прыйшлі проста паглядзець на маладых. Бліжэй да апоўначы апошнія разыходзіліся па дамаха, а моладзь усёй акругі танцавала да раніцы.

3. Як на ўсіх вяселлях, пасля афіцыйнай часткі ідзе застолле. На здымку мы бачым вялікі і застаўлены ежай стол, за якім сядзяць госці. На пярэднім плане ваза з кветкамі, што, напэўна, прызначаліся маладым. Добра відаць «далікатэсы» таго часу. Тут шмат разнастайных страваў. Са словаў дзядулі і бабулі, у той час не было «заморскай» ежы, усё было сваё, хатняе. Вяселле ладзілася ўлетку, тады ўжо была свая агародзіна, яна і прысутнічала на stole. З нагоды свята закалолі парсючка. У Мінску куплялі «па блаце» сервелат. Хаця сямідзясятая адносна «багатая» гада, але тавараў народнага спажывання не хапала. Таму на stole былі ў асноўным хатнія стравы. З алкаголю была гарэлка, віно і розныя настой. Калі звярнуць увагу на запрошаных гасцей, то можам убачыць на іх тварах радасць, запал, энтузіязм і агеньчыкі ў вачах. Напэўна, чакаюць часу, калі можна будзе гукнуць: «Горка!».

(Заканчэнне на стар. 6)

Для вуха звычайнага чалавека назва беларускага возера Свір гучыць, вядома ж, загадкава. Гэта азначае, што ўзнікла яна даўно і не тлумачыцца з сучасных славянскіх моваў. Абсалютна такую ж назву мае рака Свір, што цячэ з Анежскага возера ў Ладагу. Многа гадоў навукоўцы-тапанімісты біліся над праблемай этымалогіі гэтых гідронімаў. Розныя тлумачэнні прапаноўвалі расійскія акадэмік Андрэй Шагрэн, польскія лінгвісты Тадэвуш Лер-Сплавінскі і Ян Міхал Развадоўскі, савецкія акадэмікі Уладзімір Тапароў і Алег Трубачоў, знакамцы савецкі тапаніміст Уладзімір Ніканаў, картограф Георгій Паспелаў і беларускі географ Вадзім Жучкевіч. Часта іх этымалогіі абмяжоўваліся супастаўленнямі са старажытнай індаеўрапейскай асновай **seu*/**sou* у значэнні «вільгаць», «струменіцца», «цячыць», або фінскай асновай *sveri* ў значэнні «глыбокае месца, глыбіня». Але і самі тапанімісты прызнавалі гэтыя варыянты толькі версіямі, не даючы канчатковага адказу. Галоўнай памылкай папярэдніх даследчыкаў было тое, што яны разглядалі назву ў адрыве ад канкрэтных фізіка-геаграфічных рэаліяў. Не стваралі геаграфічны арэал падобных гідронімаў. Не маглі прапанаваць рэальную першааснову падобнай гідраніміі. Знайшоўшы некалькі падобных па сугуччы словаў, чапляліся за гэтыя версіі, пералісваючы іх адзін у аднаго.

Раскладзем гідронім Свір на дзве ясныя асновы -СВ (і) + -Р-. Пачнем аналіз з канчатка -Р-. Не выклікае сумніву яго паходжанне ад фінамоўнай асно-

вы ў значэнні «возера». Такія ж канчаткі маюць некаторыя назвы беларускіх азёраў і азёраў расійскай Поўначы: Селігер, Ламхра, Вавер, Вера, Нёгра, Неграза. Як пісаў савецкі філолаг А. Папоў, канчаткі азёрных назваў тыпу -р-, -хр-, -рх- «служыць найбольш праўдзівай прыкметай ранейшага пражывання на дадзенай тэрыторыі фіна-ўгорскіх плямёнаў». Канча-

вочы, што часта назвы возера паўтараюць рэчку, якія выцякаюць з гэтых азёраў. З таго ж беларускага возера Свір выцякае рака Свірыца, з возера Свіцязь выцякае рака Сваротва. Рэчка Свячанка ў басейне Заходняй Дзвіны выцякае з возера Вялікае Святое, праходзіць праз некалькі невялікіх азёраў, адзін з яе прытокаў называецца Свінка. Зразумела, што ні да

твам адбывалася ўзнікненне розных варыянтаў падобнай гідраніміі. Напрыклад, узнікала чаргаванне гукаў В і П у другой пазіцыі. Адсюль з'явіліся назвы з асновамі САП-/СП-, у іх ліку назвы азёраў і міжазёрных вытокаў (пратокаў) Сапа, Сапшо, Сапшанка, Сіпа, Супанец, Спанаўка, Спасцер, Спіцы, Спонка, Спорайскае, Споркі, Спашанка, Спягліца, Іспалоха, Успер, Успол.

кату, прыток Дзвіны ў вытоках. Тэарэтычна, варыянт ГОВ- утварыўся пры змякчэнні асновы *КОВ. І такая аснова знойдзена ў гідраніміі. Прыклады цікавыя: Закаванка, Іква, Квешіна, Маскоўка, Масква. Назва Масква складаецца з дзвюх ясных асноваў МОС- «мох» + КВ- (а) «выток з возера, або балота». І сапраўды, рака Масква выцякае з багнаў непдалёк Махайска.

А самае першае невялікае азэрка, з якога выцякае Заходняя Дзвіна, так і называецца – Дзвінец. Аснова назвы тут ДВ-/ДЗВ-. Яна з'явілася ў выніку азвачэння першага глухага гуку. Так што нашая Дзвіна ў старажытнасці магла называцца *Свіна-*Твіна. Доказна, што ў аднаго з плямёнаў эстаў рака так і называлася Твіна-йогі. А ў сярэднявеччы ў некаторых дакументах Дзвіна называлася Званка. Такі варыянт назвы ўзнік ад азвачэння першага гуку *С. Можна прывесці яшчэ дзясяткі і нават сотні варыянтаў падобных гідронімаў, але прыведзеныя прыкладаў дастаткова для асвятлення паднятага пытання.

Падагулім усё сказанае. Назвы тыпу Свір не з'яўляюцца загадкавымі паводле значэння, гэта сістэмныя гідранімічныя адзінкі. Так нашыя продкі называлі азёры, якія мелі вытокі або былі праточнымі. Атласаў у старажытнасці не было. А па назве возера можна было здагадацца, што яго мае выток у далейшую водную сістэму. Так што Свір – гэта проста «возера, якое мае выток». А назва Свірыца тлумачыцца як «невялікая рэчка, якая выцякае з возера».

Раіса АЎЧЫННІКАВА

Рэха публікацыі

Ці загадкавая назва Свір?

так зразумелы паводле значэння, але акаляе пакуль незразумелую для нас аснову.

Вельмі важна пры даследаванні нейкага гідроніма найперш стварыць арэал аналагічнай гідраніміі. Арэал з асновай СВ- аказваўся вельмі прадуктыўным і шырокім. Ён ахопліваў усю паўночную Беларусь, сумежныя тэрыторыі Прыбалтыкі, Пскоўшчыны, Цвярской вобласці ды іншыя тэрыторыі. У яго ўвайшлі такія назвы, як Свечка, Свіда, Свіла, Свіцязь, Свіслач, Свіга, Світка, Свольна, Свядя, Свацица, Святое, Асвея, Освята, Усвейка, Усвоя, Усвят, Усвача; з вакальнасцю ў корані – Сава, Савка, Саванар, Сево, Сівельга, Сово. На тэрыторыі Літвы і Латвіі знайшліся Асвая, Свілас, Свірус, Сівер. Як географ, я не магла не звярнуць увагі, што гэтыя назвы належыць азёрам, якія не маюць вялікай глыбіні. Значыць, варыянт паходжання ад фінамоўнай асновы ў значэнні «глыбокае месца» адпадае. Затое кінулася ў

святых месцаў, ні да свечак і свінак гэтыя гідронімы не маюць ніякага дачынення. Доказна, што расійская рака Свір выцякае з возера Анежскага. З пскоўскага возера Сево бярэ пачатак рака Сеўка. Побач яшчэ адно возера Сово і з яго, натуральна, выцякае рэчка Соўка. Значыць, можна меркаваць, што ў аснове падобных гідронімаў закладзенае не проста значэнне «цячыць», а менавіта «цячыць, выцякае з возера». Індаеўрапейцы на Поўначы Беларусі і Расіі межавалі з паўночнымі еўраазіятамі. Магчыма, і ў тых былі падобныя геаграфічны тэрмін. Гэта пацвярджае існаванне ў сучасных фіна-ўгорскіх мовах тэрміна САВ/САП «выток з возера, або балота». Агульнасць тэрміна для вытока з возера і балота зразумелая, бо возера ў ўтurfнай стадыі заканамерна ператвараецца ў балота.

Цягам доўгага гістарычнага развіцця і засваення гэтых асноваў сумежным насельніц-

Конкурс «Па-за кадрам»

Адно шчасце на дваіх: вяселле часоў застою

(Заканчэнне.

Пачатак на стар. 5)

4. Мы бачым шчаслівых маладых з сябрамі. Вачна, што гэта не пачатак застолля, бо твары моладзі ўзбуджаныя. Пасрод у вясельнай сукенцы стаіць мая бабуля. Побач – жаніх, мой дзядуля. На фотаздымку бачная мода 1970-х гг. Як казала бабуля, у тых гады былі вельмі модныя сукенкі з крымллену. Часцей яны былі кароткія, і на здымку мы бачым, што на трох дзяўчынах і сапраўды сукенкі-міні. Цяпер у моду таксама ўваходзяць сукенкі-міні ў стылі 1970-х. Купіць, на жаль, у часы дэфіцыту модную сукенку было цяжка. Выручалі мясцовыя швачкі, якія шлі сукенкі з моднага крымллену, які, як і касцюм маладому, прывозілі з Польшчы. У краінах сацыялістычнага лагера з таварамі для людзей сітуацыя складалася лепш. Таксама можам бачыць, што ў моладзі да грудзей прымацаваныя бутаньеркі. Усе атрыбуты на

вяселле ехалі купляць на Камароўку (рынак у Мінску). Другога такога папулярнага месца, мабыць, у нашай краіне не было.

5. Бабуля казала, што першы вясельны дзень святкуюць у маладой. На здымку адлюстраваны момант прыбіцця з ЗАГС да маладой. Каля варотаў іх сустракала моладзь, суседзі, родныя. Можна, калі б фатограф зрабіў фотаздымак крыху з іншага ракурсу, то мы ўбачылі б бацькоў маладой. Паводле традыцыі, на парозе хаты, дзе ладзіцца вяселле, яны сустракаюць маладых хлебам-салю і пажаданнямі:

– Мы сустракаем вас з хлебам-салю, а Бог няхай сустракае шчасцем і доляю. Дабраслаўляю вас жытчам-бытам – на добры век, на добрае здароўе!

Паперадзе маладых ідзе сват – асноўная фігура на вяселлі. Ад яго разваротліваеці, умёння прыгожа з жартамі гаварыць, піць і не напівацца, выконваць вялікі

аб'ём працы залежыць пародак і значны поспех вяселля.

Каб вядома ўспрымаць спадчыну, што дасталася нам ад бацькоў і дзядоў, даць ёй ацэнку, вызначыць яе карысць, трэба ведаць гісторыю малой радзімы, сваёй сям'і, сваёй краіны. Усё, што адбываецца ў нашым грамадстве, як у лютарку адбываецца і ў кожнай сям'і. У выніку даследавання я прыйшла да высновы: сям'я – падмурак нашага грамадства, а сапраўдная сям'я – гэта асаблівае стаўленне адно да аднаго, каханне, узаемапавага, дапамога. Я ганаруся, што ўсё гэта прысутнічае ў маёй сям'і цягам многіх пакаленняў. Успэўная, што ў будучыні і я буду працягваць тое вечнае, добрае, што заклалі ў мяне мае родныя.

Аліна НЯЧАЙ,
вучаніца 10 класа СШ
г.п. Мір Карэліцкага раёна
Куратар – Ірэна Пастухова,
настаўніца СШ г.п. Мір

«Максім і Магдалена»

Супрацоўнікі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча ад моманту стварэння ўстановы надавалі найвялікшую ўвагу зборальніцкай дзейнасці і фармаванню фондавых калекцыяў. Музей узнік даволі позна, больш чым праз 60 гадоў пасля смерці паэта. Архіў М. Багдановіча, што захавалася ў зводнага брата паэта Паўла Адамавіча, было перададзенае ў Дзяржаўны музей БССР (цяпер Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь),

са стрыечнымі пляменніцамі і пляменнікамі М. Багдановіча, змагла пераўтвараць іх, што каштоўныя матэрыялы, звязаныя з паэтам, павінны захоўвацца на яго радзіме, у Беларусі. Вось як апісвае яна ў нарысе «У Горкім» (кніга «Шляхі») сустрэчу з каштоўнымі артефактамі: «На дубовым пісьмовым стале з разьбой ляжаць перада мной рукапіс Максіма Багдановіча – сшытак “Зеленя”, два экзэмпляры прыжыццёвай кнігі вершаў “Вянок” з аўтографам паэта (падарункі цёткам Магдаліне Ягораўне і Марыі Ягораўне) і асобны адбітак з часопіса “Украинская жизнь” з артыкулам “Краса і сіла” – таксама з аўтографам паэта».

Гэтая плённая паездка Н. Ватацы ў г. Горкі (цяпер Ніжні Ноўгарад) адбылася ў далёкім 1964 годзе. Зразумела, тады пра існаванне музея марылі толькі асобныя даследчыкі і зборальнікі (Ніна Ватацы, Алесь Бачыла). Усё, што прывезла яна тады з Горкага, сёння захоўваецца ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча. Але ў фонды матэрыялы паступілі не адным зборам, перадача адбылася цягам некалькіх гадоў, можна заўважыць, што Ніна Барысаўна нібыта імкнулася рабіць падарункі для музея.

У 1984 годзе яна падарвала першы са зборнікаў вершаў «Вянок» (Вільня, 1913), прывезены з Ніжняга Ноўгарада. 6 студзеня 1988 года Н. Ватацы перадала ў фонды музея М. Багдановіча яшчэ адну кнігу. Гэта быў, можна сказаць, калядны падарунак, бо навуковыя супрацоўнікі пачыналі падрыхтоўку да святкавання 75-годдзя выхаду ў свет кнігі «Вянок» стаў першым падарункам у гэты год, і, напэўна, самым каштоўным, бо кніга, як і пяпярэдняя, падараваная Нінай Барысаўнай, мела сваю прыгожую гісторыю.

Каштоўнасць гэтага асобніка абумоўліваецца, найперш, аўтографам, які пакінуў паэт на

тытульным аркушы – «Тёте Магдалине на память от автора. М. Богданович. 22.III. 1914 г.». Як бачым, Максім аднолькава паважліва і пяшчотна ставіўся да сваіх цётчак – Марыі Ягораўны Галаван і Магдаліны Ягораўны Гапановіч. І адна, і другая атрымалі асобнікі ў адзін дзень – 22 сакавіка 1914 года, на кожнай кнізе быў дароўны надпіс, блізкі па сэнсе, але не ідэнтычны. Магчыма, тут выявілася жаданне аўтара не паўтарацца, магчыма, падсвядома

стрычніка 1896 года ад сухоўтаў; Максіму на той час яшчэ не было і пяці гадоў.)

Дароўны надпіс ад М. Багдановіча для другой цёткі падаецца больш сухім, імя яе не скарачаецца – «Магдаліна», няма і выказвання пацуюцца любові, напісана больш суха – «на памяць». З іншага боку, імя цёткі, крыху змяніўшы, пісьменнік выкарыстаў у паэме «Максім і Магдалена», зрабіўшы дзяўчыну з такім імем галоўнай гераніяй. У паэме ён

поўным глыбокім невычарпальным пацуюцём». Адам Ягоравіч узгадваў адну з песьняў сваёй матулі, якую і ён, і Магдаліна пазней любілі спяваць. У М. Багдановіча ёсць верш «Вечар», у якім цытуюцца радкі менавіта з яе:

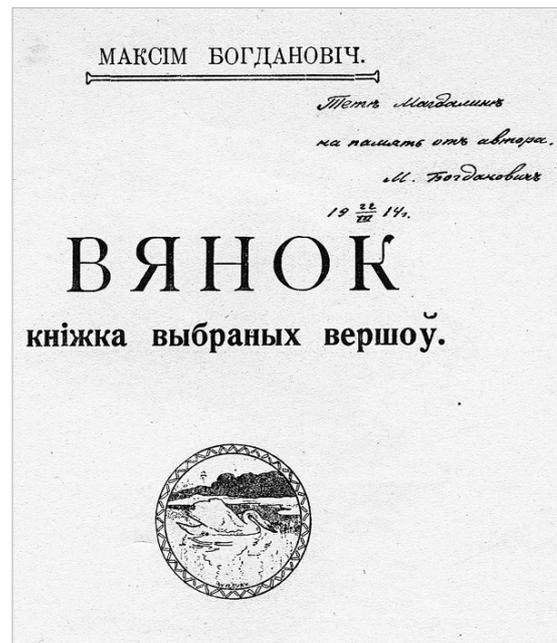
*Голас полем пракаціўся,
У бары аддаўся:
«Адзе ж тая крынічанька,
Што голуб купаўся?»*

Гэты верш быў уключаны М. Багдановічам у зборнік «Вянок», размешчаны ў цыкле «Згукі бацькаўшчыны». Магчыма, не толькі аўтограф на кнізе падаваўся цётцы Магдаліне, а і вершы, якія нагадвалі ёй пра родныя мясціны. Цікава, што на адной са старонак «Вянка», падараванага Магдаліне Ягораўне, ёсць спроба перакладу верша «Халоднай ноччу я ў шырокім чыстым полі...» на рускую мову:

*Пусть время чередой
тяжелой, нудной, серой,
Как пепел, на душу
ложится каждый час,
Скрывая под собой
огонь горячей веры, –
Пусть не выдаст его, –
а все же он не угас!*

Супрацоўнікі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча мяркуюць, што пераклад напісаны рукой Веры, дачкі Магдаліны Ягораўны і Івана Станіслававіча Гапановічаў. Дарэчы, існаваў «Вянок», падараваны Веры Гапановіч, стрыечнай сястры М. Багдановіча; у артыкуле «Дом детства Богдановича» Аркадзь Якаўлевіч Бараховіч нават змяшчаў выяву тытульнага аркуша з аўтографам аўтара. На жаль, сёння мы не ведаем месцазнаходжанне гэтай кнігі, але верым, што знойдзецца яшчэ не адзін каштоўны зборнік. Гэта значыць, што і паважанага чытача будзе чакаць яшчэ мноства цікавых гісторыяў...

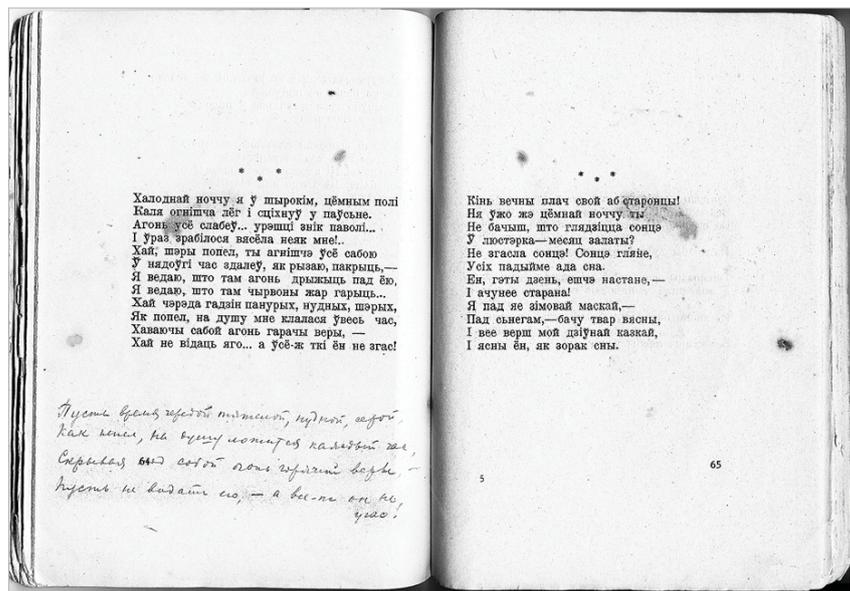
Ірына МЫШКАВЕЦ,
вядучы навуковы супрацоўнік
Літаратурнага музея
Максіма Багдановіча

Максім паказаў сваё крыху адрознае стаўленне да родных. У асобніку, падараваным Марыі Ягораўне, называе яе ласкава – «тётя Маша», піша – «от любящего её автора», чым падкрэслівае, што помніць гады свайго ранняга маленства, калі яна замяніла родную маці, у працы і пераносным сэнсе. (Нагадаем, што матуля паэта, Марыя Апанасаўна, памерла 4 ка-

звяртаецца да яе: «Магда, Магдачка, // Мая кветачка-пралесачка», «Магда, Магдачка, // Мая зоранька ясная». Паэма адносіцца да цыкла «Вершы беларускага складу», у яе аснове этнаграфічныя крыніцы.

Адам Багдановіч адзначаў, што многа часу Максім праводзіў у цёткаў, дзе чуў «і беларускую казку, і беларускую песню з ёе сумным напевам, на-

Старонка са зборніка «Вянок» з перакладам страфы верша на рускую мову

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 19

- Уздоўж:** 1. Вялікі. 4. Мэрцішор. 9. Віно. 10. Глетчар. 11. Юрый. 12. Уладзімір. 13. Крым. 15. Клён. 16. Год. 17. Жок. 20. Хора. 21. Каса. 22. Аляксандр. 28. «Плай». 29. Мікалай. 30. Цвік. 31. Дастатак. 32. Ратару.
Упоперак: 2. Ягня. 3. Кагул. 4. Матуз. 5. Цюркі. 6. Охра. 7. Кветкі. 8. Айчына. 14. Малдова. 15. Кніжнік. 18. Ахрап'е. 19. Бацкі. 23. Лямпа. 24. Сваяк. 25. Дойна. 26. Лаза. 27. Звер.

Чэрвень

- 1 – Перапяліца Канстанцін Іванавіч** (1938 – 2015), акцёр, заслужаны артыст Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.
- 2 – Івашчанка Юрый Іванавіч** (1943), архітэктар, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (2000) – 75 гадоў з дня нараджэння.
- 3 – Сардараў Армен Сяргеевіч** (1948), вучоны ў галіне архітэктуры, дызайну і гісторыі дарог, педагог – 70 гадоў з дня нараджэння.
- 4 – Ткацэвіч Георгій Андрэевіч** (1943, Дзятлаўскі р-н), спецыяліст у галіне музейнай справы, мовазнаўца, педагог, грамадскі дзеяч, намеснік старшыні ГА «Беларускі фонд культуры» і ГА «Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры», уладальнік знака Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь «За ўклад у развіццё культуры Беларусі» і Ганаровага знака Беларускага фонду культуры «Рупліўцу. Стваральніку» – 75 гадоў з дня нараджэння.
- 6 – Мсціслаўскі раённы гісторыка-археалагічны музей** (1988) – 30 гадоў з часу заснавання.
- 8 – Івашын Уладзімір Рыгоравіч** (1918, Дзяржынскі р-н – 2001), вучоны-гісторык, заслужаны работнік вышэйшай школы Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.
- 9 – Вярэга Уладзіслаў** (1868 – 1916), польскі вучоны ў галіне філасофіі і этнаграфіі, збіральнік беларускага фальклору – 150 гадоў з дня нараджэння.
- 9 – Рагоўскі Казімір** (1728, Навагрудчына – 1810), вучоны ў галіне тэалогіі і філасофіі, педагог – 290 гадоў з дня нараджэння.
- 11 – Мароз Уладзімір Вікенцьевіч** (1953, Івацэвіцкі р-н), празаік, паэт, публіцыст, кінаражысёр, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1994), прэміі Беларускіх прафсаюзаў (2015), уладальнік нагруднага знака Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь «За ўклад у развіццё культуры Беларусі» (2009), узнагароджаны медалём Саюза беларускіх кінамаграфістаў «За выключныя заслугі ў беларускім кінамаграфіі» (2009) – 65 гадоў з дня нараджэння.
- 12 – Капланаў Ізмаіл Львовіч** (1938, Гомель – 2011), кампазітар, аранжыроўшчык, аўтар і выканаўца папулярных песень і інструментальнай эстраднай музыкі – 80 гадоў з дня нараджэння.

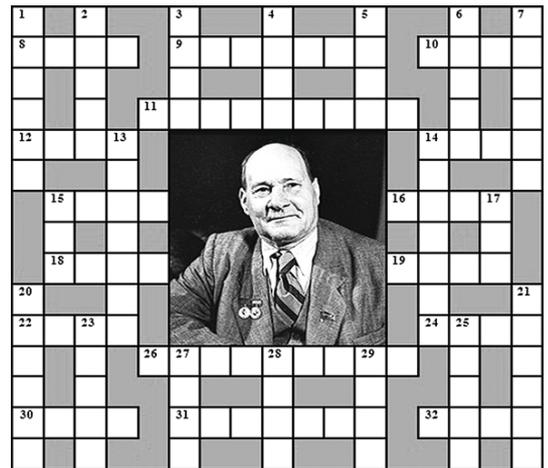
Коласавы ўсмешкі

Уздоўж
8. Сэрца весяліцца, і ... цвіце (прык.). **9.** «... тхор-выжыга // Толькі выскаляўся, // А лісок, псыяга. // Сосмежу качаўся: // Ой, звяры, вы, мае братцы! // Памажэце мне смяжца!» З вершаванай казкі Якуба Коласа «Дзед і мядзведзь». **10.** Вожык што сонца – у ... не возьмеш (прык.). **11.** «Усмешка – ... душы». М. Антрым. **12.** «І чуюцца радасны ... – // Гукае Міхась: «Баравік!» З паэмы «Міхасьчы прыгоды». **14.** Пакаты спуск. **15.** Не ... корміць, а ніва (прык.). **16.** Тое, што кажучы не ўсюр'ез, а для таго, каб павесяліцца. **18.** Хітры, як ..., а баялівы, як заяц (прык.). **19.** «Хвіга двойчы ўжо схадзіла, // Двойчы ім ... чапіла». З вершаванай казкі «За дождж». **22.** Калючы ёрш, ды ... з яго смачная (прык.). **24.** Цвёрды мінерал. **26.** ... лепш за багацце (прык.). **30.** Від цвёрдага паліва. **31.** Мучністы вуглявод, шмат якога ўтрымліваецца ў бульбе. **32.** Прыстасаванне, па якім сцякае вада.

расліна з духмянымі пладамі. **6.** «– Ой ты, куме, мой ... // Бадай табе трасца ў бок! // А бадай ты не даждаў». З верша «Грышчы». **7.** «А збоку чмыша бык ..., // Хвастом матаючы сярэдзіта». З паэмы «Новая зямля». **13.** Ласка – не ..., сядзеш, не паедзеш (прык.). **14.** Чужая ... – цёмны лес (прык.). **15.** «Вывёў цёшчу ён вон з хаты // Ды ў барону яе ўпрог! // Аж бразджаць у цёшы пяты, // Проста ... курыць з-пад ног». З верша «Зяць». **17.** «Ну, такі каток харошы, // Як драпанка за ... грошы». З верша «Са-

вось-распуснік». **20.** «З-за вугла вылазіць Рудзька. // – Гаў-гаў-гаў – давай брахаць. // За хвост каня кусае ... – // Ні адцягнуць, ні адагнаць». З байкі «Конь і сабака». **21.** Тое, што і рэдзь. **23.** «Які ты, хлопца, нецяпрятка, // Няхай цябе затопча ...». З паэмы «Новая зямля». **25.** «І так, бывала, насясія, // Што хоць на пупіку круціся; // Усіх цягнула ў ... к цётцы». З паэмы «Новая зямля». **27.** Каб не ..., не адзежка, было б грошай поўна дзежка (прык.). **28.** Дабро пушыць, а ... сушыць (прык.). **29.** Языком, як ... хвастом (прык.).

Склад Іягон ЦЕЛЕШ

Упоперак
1. «Рыба з радасці такой // Пайшла ў скокі талакой, // А за ёю ..., // Наварышы кашкі». З вершаванай казкі «Рак-вусач». **2.** «І-ха-ха-ха – зарагаталі. // – А каб вы, ..., не даждлі! – // Гаворыць дзядзька, сам смяецца». З паэмы «Новая зямля». **3.** Горад на Міншчыне, раённы цэнтр. **4.** Статуя, якому пакланяліся як боству. **5.** Паўднёвая

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАСАГ – маёмасць і грошы, што давалі бацькі або родныя маладой, калі яна выходзіла замуж. Раней жаніх даваў за маладоў выкуп яе бацькам, а з сабой маладая брала толькі свае асабістыя рэчы. Пазней бацькі і родныя маладой пачалі даваць скаціну, лён, збожжа, а ў 2-й палове XIX ст. больш заможны бацькі як пасег давалі зямельны надзел і грошы.

Пасег з'яўляўся пажыццёвай уласнасцю нявесткі, і ў выпадку падзелу гаспадаркі паміж яе членамі яна магла забраць усё, што ўнесла ў форме пасагу ў сям'ю мужа.

Папярэдняя размова пра пасег пачыналася ў час сватання, але сіла жартаўліва-гумарыстычны характар (канкрэтнае дамаўленне пра пасег магло навесці на думку, што хлопца заікаўлены толькі багаццем дзяўчыны). Канчаткова пра пасег дамаўляліся на запойнах, пры гэтым удзельнічалі звычайна бацькі маладых і сваікі нявесты, якія мелі права ўключыцца ў размову і ўносіць свае прапановы. Ад памеру пасагу залежала становішча маладой у новай сям'і, і тым не менш яе бацькі заўсёды стараліся «вытаргаваць» як мага меншы пасег. Здараліся выпадкі, калі бацькі дзяўчыны пасля вяселля не давалі абяцанага пасагу, што ў народзе лічылася ганебным учынкам. Часам, калі цеця аказваўся неплацежаздольным, яго сваякі або суседзі

пазычалі яму. У некаторых выпадках бацькі маладой і яе мужа дамаўляліся пра адтэрміноўку. Рыхтаваць пасег пачыналі з самага маленства дзяўчыны, бо акрамя шматлікіх дароў для сваякоў у склад пасагу ўваходзіла бялізна і верхняя вопратка для жаніха, адзенне для самой нявесты, пасцель, падушкі, коўдры, дзюржкі, дываны і інш. (усё гэта трэба было зрабіць сваімі рукамі). Маладая брала з сабою таксама калаўрот, прасніцу, верацёны, перніцу, качалку, трапалку, кросны, міску і дзве лыжкі. Бацькі імкнуліся даць нявесце па магчымасці карову, авечку, свінню. Пасег менш заможнай нявесты складаўся з яе асабістых

рэчаў, што змяшчаліся ў кубле (куфры). У некаторых мясцовасцях гэта называлася прыданым, а скаціна, зямельны надзел, грошы і да т.п. – пасегам.

У канцы вяселля пасег урачыста (часам у суправаджэнні жартоўных песень) перавозіўся гасцямі з боку маладой у дом маладога. У савецкі час страціў сваё значэнне.

ПАСАД, прадграддзе, прадмесце – гандлёва-рамесная частка феадальнага горада за крапасной сцяной у X – XVIII стст. Размяшчаўся побач з дзядзінцам, звычайна на беразе ракі. У пасадзе жылі пераважна рамеснікі і купцы, тут адбываўся гандаль. Пасады мелі ўсе гарады Беларусі. У Полацку XVI ст. было 6 пасадаў (Вялікі, Запалоцкі, Крыўцоў і інш.) агульнаю плошчай больш за 100 га.

ны ў іншы (жаночы) стан. Абрад суправаджаўся журботнымі лірычнымі песнямі. На тэрыторыі Беларусі сустракаўся і сумесны пасад маладых, састаўнай часткай якога былі абрады «звядзення», «злучэння» маладых, якія азначалі заключэнне шлюбу. Вялікая роля ў пасадзе належала хору. Ён песнямі суправаджаў усе асноўныя моманты абраду, па сутнасці калектыўна кіраваў ім. Пасады песні вызначаліся багаццем варыянтаў, вялікай колькасцю сюжэтаў, своеасаблівай кампазіцыяй (звычайна складаліся з дзвюх частак, пабудаваных на аснове паралелізму), шырока выкарыстоўваўся разгорнуты маналог (дыялог) і інш. У мінулым пасад быў самым галоўным момантам беларускага традыцыйнага вяселля.

ПАСАД – старадаўні абрад, які звычайна спраўлялі ў пачатку вяселля. Маладоў (радзю маладога) садзілі на дзязу, пакрытую вывернутым кажухом (хлебная дзязя і кажух сімвалізавалі здароўе, дастатак і шчасце). Важнай часткай пасада маладой было распятанне касы, якое ўрачыста адбывалася перад «прыпяканнем» (падпальваннем) грамічнай свечкай валасоў і азначала пераход дзяўчы-

Рэканструкцыя абраду «Пасад» у Асіповіцкім раённым гісторыка-краязнаўчым музеі